

کارگاه

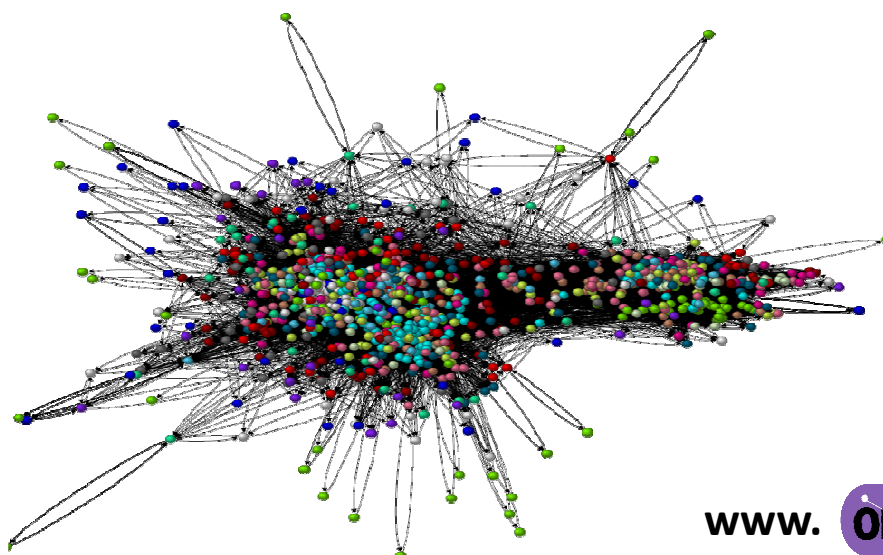
جلسه دوم

مباحث نظری

تحلیل شبکه اجتماعی

تحلیل شبکه اجتماعی

Social Network Analysis

علی اکبر اکبری تبار

دانشجوی دکتری رفاه اجتماعی

دانشگاه علامه طباطبائی

سرمایه اجتماعی چیست؟

سرمایه اجتماعی و شبکه اجتماعی

سرمایه اجتماعی بورديو ۱

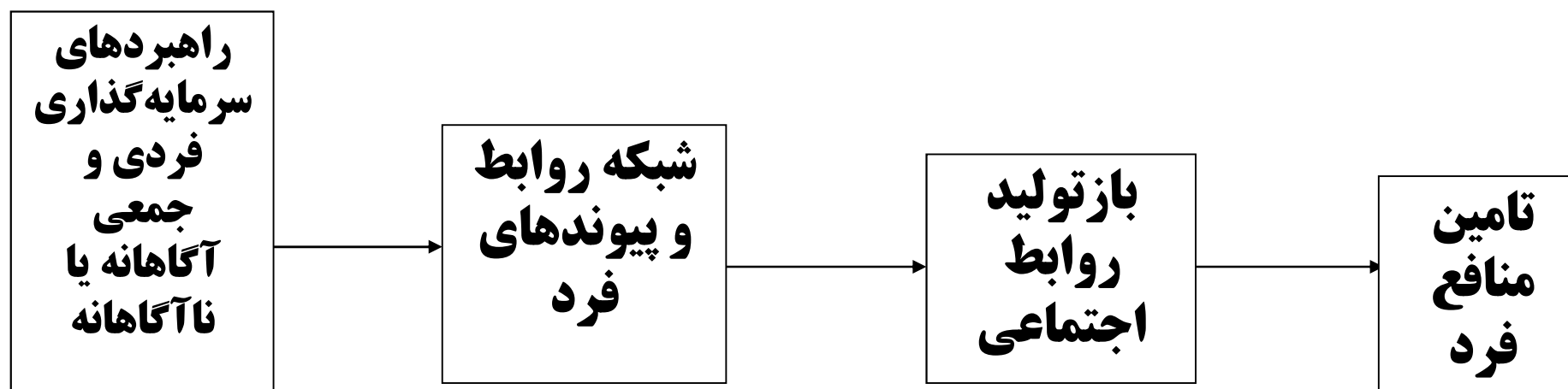
۳

□ سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه‌ی بادوامی از روابط نهادی شده‌ی بین افراد، و به عبارت ساده‌تر، عضویت در یک گروه است. به اعتقاد بورديو، سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه‌ای از روابط و دیعه‌ی طبیعی یا و دیعه‌ی اجتماعی نیست، بلکه چیزی است که در طول زمان برای کسب آن باید تلاش کرد. تاکید بورديو بر مشارکت فرد در شبکه های اجتماعی است که این مشارکت سبب دسترسی او به منابع و امکانات گروه می‌شود (شارع پور، ۱۳۸۳: ۶۸).

سرمایه اجتماعی بورديو ۲

۴

□ شبکه روابط و پیوندهای فرد، محصول راهبردهای سرمایه گذاری فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه، به قصد نهاد یا بازتولید روابطی اجتماعی است که در کوتاه مدت یا درازمدت مستقیماً قابلیت استفاده دارند، یعنی تبدیل روابط تصادفی، نظیر مناسبات همسایگی و روابط در محل کار، یا حتی روابط خویشاوندی، به روابطی که به طور همزمان لازم و اختیاری‌اند و حامل تکالیف و تعهدات ماندگاری هستند که یا به طور ذهنی احساس می‌شوند (احساس حق‌شناسی، احترام، دوستی و ...)، یا به طور نهادی تضمین (یعنی حقوق) می‌شوند (بورديو، ۱۳۸۴: ۱۴۹).

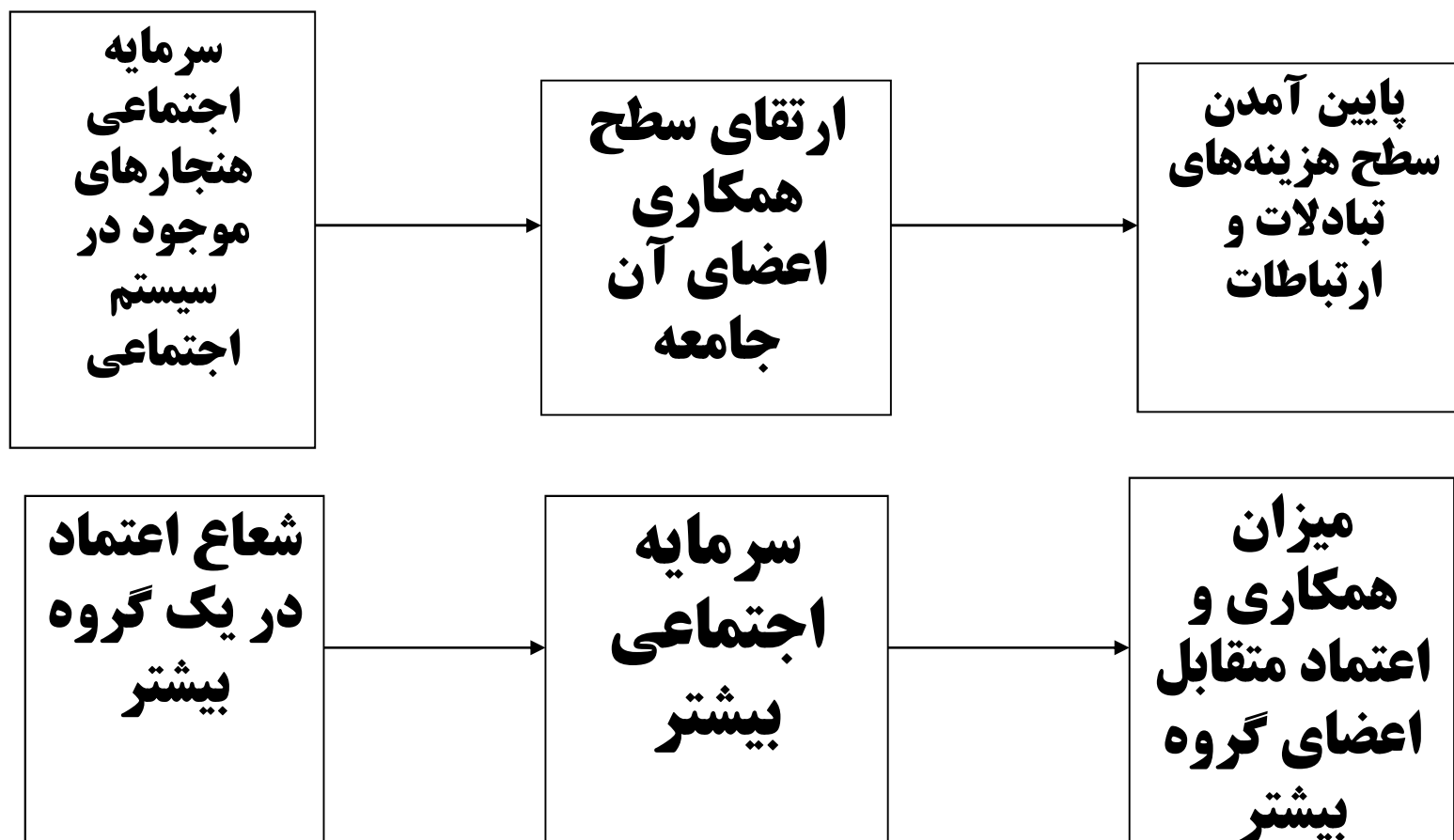
فرانسیس فوکویاما ۱

۶

□ سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی می‌داند که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد. فوکویاما سرمایه اجتماعی را به عنوان یک پدیده جامعه‌شناختی مورد توجه قرار می‌دهد. به نظر او سرمایه اجتماعی با شعاع اعتماد، ارتباط تنگاتنگی دارد. هر چه قدر شعاع اعتماد در یک گروه اجتماعی گسترده‌تر باشد، سرمایه اجتماعی نیز زیادتر خواهد بود و به تبعیت از آن میزان همکاری و اعتماد متقابل اعضای گروه نیز افزایش خواهد یافت (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۶۹).

فرانسیس فوکویاما

۲

فرانسیس فوکویاما ۲

۸

□ او مفهوم شبکه را در ارتباط با سرمایه اجتماعی مطرح می‌نماید؛ از دیدگاه سرمایه اجتماعی، شبکه به عنوان نوعی سازمان رسمی به تعریف درنیامده بلکه به صورت یک ارتباط اخلاقی مبتنی بر اعتماد تعریف می‌شود. شبکه گروهی از عاملان منفردی است که در هنجارها یا ارزش‌های فراتر از ارزش‌ها و هنجارهای لازم برای داد و ستدهای متداول بازار مشترک هستند. هنجارها و ارزش‌هایی که در این تعریف جای می‌گیرند از هنجار ساده و دو سویه مشترک بین دو دوست گرفته، تا نظام‌های ارزشی پیچیده که مذاهب سازمان یافته ایجاد کرده‌اند، ادامه می‌یابد (همان).

رابطه پوتنام

۹

□ بر اساس گفته رابطه پوتنام، سرمایه اجتماعی " به ارزش جمعی همه شبکه‌های اجتماعی و تمایلات ناشی از این شبکه‌ها برای کمک به یکدیگر اشاره دارد". بر اساس نظر او و پیروانش، سرمایه اجتماعی عنصری کلیدی در بنا و برقراری دموکراسی است.

نظریه شبکه ۱

۱۰

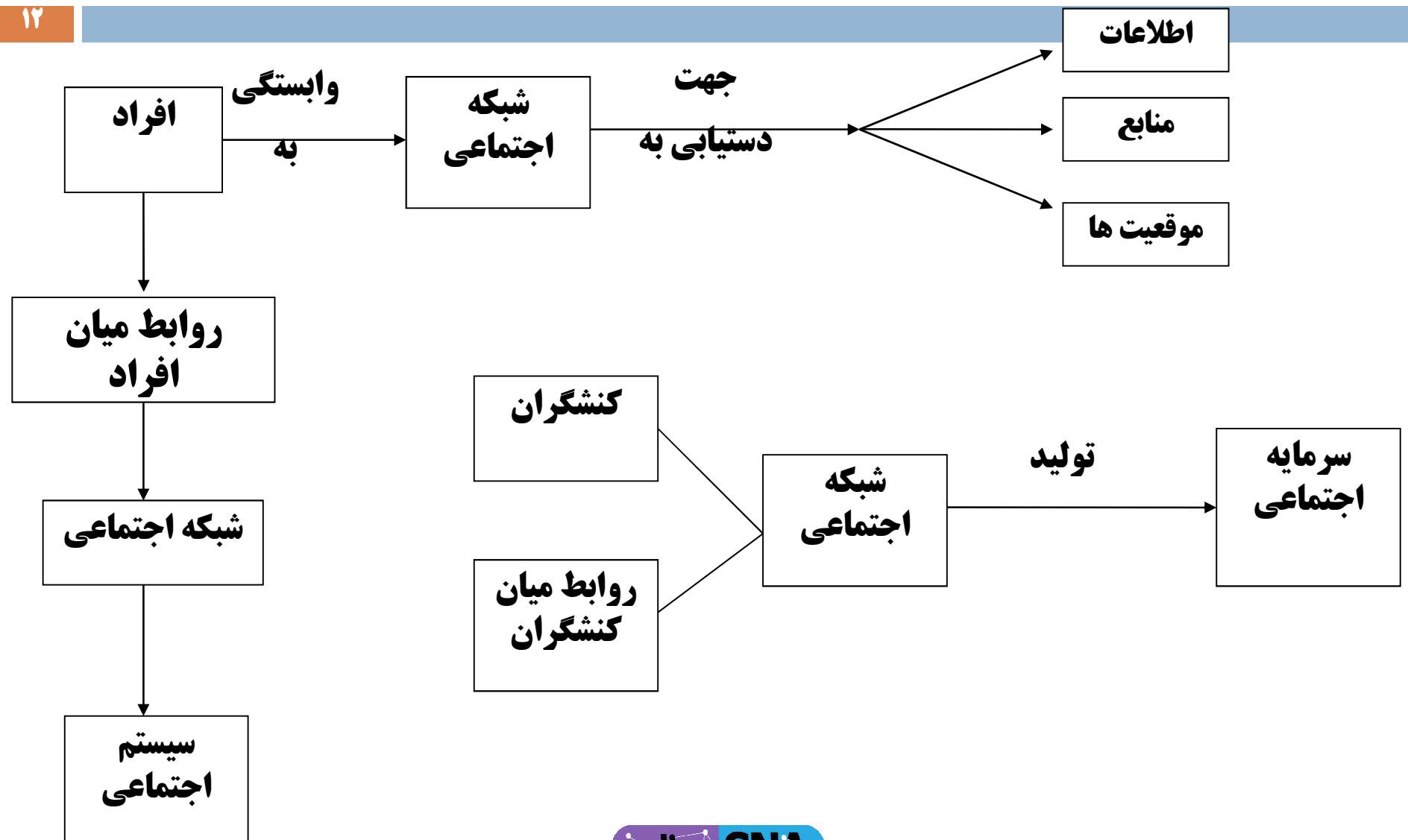
□ نظریه شبکه اجتماعی بر الگوی عینی پیوندهایی تاکید می‌کند که اعضای فردی و جمعی جامعه را به هم پیوند می‌دهد (ریترز، ۱۳۸۴: ۵۷۷). افراد برای دستیابی به اطلاعات، منابع و موقعیت‌ها، به روابط شخصی و نزدیکان خود متکی هستند. این روابط، شبکه‌ی اجتماعی فرد را تشکیل می‌دهد و آن به نوبه خود سیستم اجتماعی را به وجود می‌آورد.

نظریه شبکه ۲

□ از دیدگاه نظریه شبکه اجتماعی، کنشگران می‌توانند آدم‌ها باشند ولی گروه‌ها، اصناف و جوامع را نیز می‌توان کنشگر به شمار آورد. شبکه اجتماعی یا منبع تولید کننده سرمایه اجتماعی، ترکیبی از کنشگران و روابط بین آنهاست (شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۱۷۰). تحلیل شبکه‌ای میل به آن دارد تا جامعه‌شناسان را از بررسی گروه‌ها و رده‌های اجتماعی به بررسی پیوندهای میان کنشگران سوق دهد (ریتزر، ۱۳۸۴: ۵۷۷). برداشت گرافیکی از نظریه شبکه‌ای، به ترکیب طیف وسیعی از علوم از جمله ریاضیات، علوم کامپیوتری، روانشناسی، جغرافیا و علوم ارتباطات و در جایگاه مهمتر، جامعه‌شناسی مربوط می‌شود.

نظریه شبکه

۱۲

نظریه شبکه

۱۳

تحلیل شبکه
اجتماعی

بررسی الگوهای عینی
پیوندهایی که اعضای
(فردی و جمعی) جامعه را
به هم پیوند می دهد

برخورداری از
شبکه اجتماعی
گسترده تر

افزایش احتمال برخورداری از
منابع کمیاب

بنیان‌های نظریه شبکه

□ فرضیه اصلی روش تحلیل شبکه اهمیت دادن به روابطی است که میان

واحدهای تعامل برقرار شده است (Wasserman/Faust 2008:4)

□ این روش نظریات، مدل‌ها و ابزارهایی را مورد استفاده قرار می‌دهد

که بر اساس مفاهیم یا فرآیندهای رابطه‌ای (Relational) ساخته شده‌اند

(Wasserman/Faust 2008:4)

□ واحد تحلیل در روش تحلیل شبکه فرد نیست، بلکه موجودیتی (entity)

است که شامل مجموعه‌ای از افراد و روابط میان آنها می‌باشد

(Wasserman/Faust 2008:5)

□ تاکید تحلیل شبکه بر تعاملات میان افراد / گروه‌ها می‌باشد (Dr. Denis

(Gruber

سرمایه اجتماعی و شبکه اجتماعی ۱

۱۶

□ پژوهش در باب سرمایه اجتماعی را می‌توان در چهار دیدگاه متمایز مقوله بندی کرد: دیدگاه اجتماع‌گرایی، دیدگاه شبکه‌ای، دیدگاه نهادی، و دیدگاه همیاری (ولکاک و نارایان، ۱۳۸۴: ۵۳۵). با توجه به موضوع تحقیق حاضر، تلاش می‌شود بر دیدگاه شبکه‌ای و معرفی آن تاکید شود.

سرمایه اجتماعی و شبکه اجتماعی ۲

۱۷

□ دیدگاه شبکه‌ای نسبت به سرمایه اجتماعی پیوستگی تنگاتنگی با نظریات برت (۱۹۹۲ و ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸)، فافشان و مین تن (۱۹۹۹)، ماسی پورتس و سنسن برنر (۱۹۹۵ و ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸) دارد. این دیدگاه با بنا نهادن الگوی خود بر کاری که گرانووتر (۱۹۷۳) انجام داده، می پذیرد که پیوندهای نیرومند «درون اجتماعی» به خانواده‌ها و اجتماعات حس هویت و مقصد مشترک می دهد (استن و دیگران، ۱۹۹۹، به نقل از ولکاک و نارایان).

سرمایه اجتماعی و شبکه اجتماعی ۳

□ بر اساس نتایج تحقیق بار (۱۹۹۸) درباره رابطه بین ساخت شبکه‌های کسب و کار و عملکرد بنگاه‌ها در آفریقا، کارآفرینان فقیری که موسسات کوچک محلی را در صنایع سنتی می‌گردانند، به چیزی شکل داده‌اند که وی آن را شبکه‌های همبستگی با هدف مبادله اطلاعات شخصی درباره سلوک و نیت اعضا می‌نامد. کارکرد اول این شبکه‌ها کاهش ریسک و مقابله با شرایط نامطمئن است. در مقابل بنگاه‌های بزرگ‌تر و وسیع‌تر داخل شبکه‌هایی که ایجاد نوآوری می‌کنند، ادغام شده‌اند که اعضای آن در دانش مربوط به فناوری و بازارهای جهانی با هدف روشن افزایش سود بنگاه، توان تولیدی و سهم بازار سهیم‌اند (ولکاک و نارایان، ۱۳۸۴: ۵۴۳). امتیاز خاص دیدگاه شبکه‌ای در این است که به بحث‌های مفصل درباره سیاست‌گذاری بر مبنای شواهد تجربی و ارزیابی دقیق صحت توضیحاتی متفاوت می‌پردازد (میان، ۵۴۴).

سرمایه اجتماعی و شبکه اجتماعی ۴

□ به گفته اینگلهارت (۱۹۹۷: ۱۸۸) سرمایه اجتماعی، فرهنگ اعتماد و مدارا است که در آن شبکه‌های گسترده سازمان‌های داوطلبانه می‌روید. اقتصاد جدید سرمایه‌داری، سرمایه اجتماعی را به کار می‌گیرد، آن را تهی می‌سازد، و باز آن را پر می‌کند (همان: ۶۳). تا کنون متخصصان مدیریت مطالب قابل توجهی را درباره ظهور شبکه به عنوان شکل بنیادینی میان بازارهای سنتی و بازارهای تخصصی (سلسله مراتبی)، منتشر کرده‌اند. در واقع بسیاری از پیشوایان انقلاب اطلاعات، ظهور اینترنت را به عنوان یک فن‌آوری ارتباطی جدید تلقی نمی‌کنند، بلکه آن را به عنوان پیشقراول شکل کاملاً جدید سازمان غیر سلسله مراتبی می‌دانند که به طور منحصر به فردی با شرایط و نیازهای یک دنیای اقتصادی پیچیده و معطوف به اطلاعات سازگار شده است

ساختار مهم است اما همیشه کافی نیست!

- در برخی موارد، ساختار شرط ضروری است اما شرط کافی برای سرمایه اجتماعی نیست!
- ممکن است مفیدترین جایگاه ساختاری به موضوع وابسته باشد مثل
  - جستجوی شغل
  - حمایت اجتماعی
- ارزیابی و بررسی شبکه های اجتماعی به معنای این نیست که همیشه باید نقاط را به یکدیگر وصل کنیم!
- گرچه فیس بوک مدلی است که تلاش می کند با توصیه ارتباطات، شبکه را گسترش دهد
- اما، برخی مواقع دلایلی برای عدم برقراری ارتباط وجود دارد

ارتباطات ضعیف و قوی Strong and weak ties

- مفیدترین ارتباطات همیشه قوی ترین ارتباطات نیست!
- زیرا ارتباطات قوی معمولاً به طور متراکم به یکدیگر متصل بوده و حشو زوائد اطلاعات در آنها زیاد است

- Mark Granovetter (1973) The strength of weak ties
American Journal of Sociology 78-1361-1381.

پدیده جهان کوچک Small world phenomenon

□ مرتبط بودن، حتی تصادفی و با شانس، که ممکن است از طریق یک دوست و یا آشنایی دور رخ دهد

□ Stanley Milgram (1967) *The Small World Psychology Today* 2:60–67.

□ طبق این نظریه، هر دو انسانی بر روی کره زمین، حداکثر یک رابطه درجه شش با هم دارند. یعنی به طور میانگین توسط پنج حلقه واسطه به یکدیگر متصل هستند.

□ اولین بار حدود هشتاد سال پیش، یک نویسنده مجارستانی (کارینتی) نظریه شش درجه جدایی را مطرح نمود که مورد توجه چندانی قرار نگرفت. بعدها که ریاضیدانان و جامعه شناسان روی آن کار کردند پیشرفتهایی صورت گرفت و نهایتاً یک جامعه‌شناس آمریکایی، استنلی میلگرام، سعی کرد با ارائه نظریه «دنیای کوچک» همان مفهوم را برساند.

□ در آزمایشی که برای آزمون نظریه استنلی میلگرام طراحی شد، برای آزمایش اینکه میان هر فرد در جهان تا فردی خاص در نقطه‌ای دیگر از جهان چند حلقه‌ی ارتباطی وجود دارد نامه‌ای به سه فرد در ایالات متحده آمریکا داده شد و از آنها خواسته شد که این نامه را به یک نفر خاص در ایالت ماساچوست (که او را نمی‌شناسند) برسانند. طریقه اجرا بدین صورت بود که از آنها خواسته شد پیغام را به چند نفر از دوستان خود که احتمال بیشتری می‌دهند که فرد مورد نظر را بشناسند، بفرستند و از آنها هم بخواهند که همین کار را تکرار کنند. نتیجه‌ی این آزمایش که در موارد دیگری در نقاط دیگر دنیا نیز طی آزمایشهای بعدی مورد آزمون قرار گرفت، طرح نظریه‌ی دنیای کوچک Small World و شش درجه‌ی جدایی بود. نتیجه‌ی آزمایش این دو نظریه این بود که حلقه‌های بسیار کوتاه و کم‌تعدادی از آشنایی قابل شناسایی است. و دیگر اینکه افراد قادر هستند این حلقه‌های کوتاه را فقط با استفاده از اطلاعات محلی و با بهره‌گیری از ارتباطات خود در محدوده‌ی زندگی خودشان پیدا کنند.

□ حال در تحقیقی جدید که بر روی برخی از اعضای فیس بوک انجام شده است این نظریه به چالش کشیده شده و ادعا شده است که این ۶ درجه‌ی جدایی در فیس بوک به ۴,۷ تقلیل یافته است و می‌توان مسیرهایی کوتاه‌تر و حلقه‌هایی کوتاه‌تر برای انتقال اطلاعات، دانایی و موارد مختلف از فردی به فرد دیگر یافت.

□ البته به این تحقیق بلافاصله پس از طرح انتقاداتی نیز وارد شده است، از آن جمله این که نمونه‌ی افراد بررسی شده فقط اعضای فیس بوک بوده‌اند و شاید بتوان گفت قابلیت تعمیم به تمامی افراد دنیای بیرون که برخی از آنها پروفایل فیس بوک ندارند، را ندارد. از طرف دیگر این افراد از ارتباطات و حلقه‌های ارتباطی خود در شبکه اجتماعی مجازی فیس بوک استفاده کرده‌اند که باز هم این سوال طرح می‌گردد که ممکن است در دنیای واقعی افراد به این حلقه‌های ارتباطی با این تعداد کم دسترسی نداشته باشند و نتوانند موارد مبادله شده را با این تعداد ۴,۷ به نقطه‌ای و فردی دیگر در شبکه ارتباطات خود برسانند.

پایان جلسه دوم
مباحث نظری
تحلیل شبکه اجتماعی